

НЕНАД М. АВРАМОВИЋ*
ВЛАДАН ПЕРИШИЋ
Правни факултет за
привреду и правосуђе
Нови Сад

УДК 321.7:342.7
Прегледни рад
Примљен: 13.08.2014
Одобрен: 22.09.2014

О ДРУШТВЕНИМ И ПРАВНИМ АСПЕКТИМА РАЗВОЈА И ФУНКЦИОНИСАЊА ДЕМОКРАТСКЕ ПРАВНЕ ДРЖАВЕ И ОСТВАРИВАЊУ ЉУДСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА

Сажетак: У раду се анализирају филозофске, политичке и правне основе настанка и функционисања демократске правне државе и владавине права у контексту остваривања људских права и грађанских слобода. Истраживање на нормативном плану обухвата сагледавање најзначајнијих унутрашњих и међународних правих докумената, који регулишу материју људских права и слобода и њихову друштвену условљеност. Друштвене и филозофске основе права и слобода континуирано кроз историју указују на њихов универзални карактер, што међународна регулатива недвосмислено потврђује. Изградња глобалног света и међународно-правног поретка заснована је на универзалном карактеру људских права и слобода, а њихова контрола и заштита у надлежности је националних, а делом и међународних судских и других институција. Механизми заштите људских права и слобода не остварују се увек у складу са међународним правом, већ се повреде права и слобода у појединим државама неоправдано користе као поводи за војне интервенције, иза којих се крију економски, политички или геостратешки интереси великих сила.

Кључне речи: демократска правна држава, људска права и слободе, владавина права, устав, подела власти

О правној држави и владавини права

Функционисање демократске правне државе и владавине права и остваривање људских права и слобода подједнако су актуелна тема

* avramovic.n@pravni-fakultet.info

научних теоријских расправа и дневно политичко-правних дискусија. Филозофске основе владавине права чине универзалне вредности слободe и једнакости засноване на демократским начелима и либералној доктрини индивидуализма. Формирање демократске правне државе, чији функционални део је владавина права, засновано је на филозофском учењу школе природног права, политичкој доктрини либерализма и правном нормативизму, који је пратио друштвене и економске противречности.

Филозофско – теоријска утемељеност демократске правне државе и владавине права, детерминише њен друштвени значај, а своју потврду налази у сврсисходности деловања и ефикасности политичког система у оквиру кога се реализује. Отуда је функционисање правне државе, више или мање, актуелно питање друштвених односа од усвајања првих устава па до данашњих дана. Политичка доктрина у оквиру које је конципирана и реализована идеја демократске правне државе је либерализам настао као антипод апсолутистичке државе Средњег века. Модерна либерална држава заснована је на легитимним индивидуалним вредностима слободe и једнакости, као основном предуслову остварења демократије. Њеном стварању претходило је учење о природним правима, које су у својим делима промовисали Томас Хобс, Џон Лок и Вилхем фон Хумболт заступајући тезу да је постојање права природно стање, које је претпоставка сваког политичког организовања независно и од воље суверена. Успостављање грађанског друштва на теоријској равни захтевало је и остварење „теорије друштвеног уговора“ Жан Жак Русоа, односно сагласност друштвених маса које прихватају вршење ограничене политичке власти на новим демократским основама.

Генеза правне државе, своју историјску еволуцију преживљава у протекла четири века крећући се у два, само на први поглед, инкомпатибилна правца. Први правац везан је за конституисање, ширење и установљавање нових индивидуалних права и слобода човека и грађанина који је, поред филозофских и друштвено – теоријских варијабла, директно детерминисан и научно – техничким достигнућима и организацијом савремене производње добара и услуга, као и унапређењем њихове заштите. У исто време, други правац тиче се изградње институција државне власти, доношења закона и усвајања нормативних процедура које ће омогућити једнаку и непристрасну примену права при чему нико неће бити изнад права. Правна држава свој темељ гради на легитимитету демократског политичког поретка и владавини права односно начелу легалитета који садржи овлашћење за поступање и уједно је и линија ограничења примене права од стране носилаца власти.

Владавина права, као идеал политичке и правне филозофије још од античке Грчке, подразумева тачно утврђене процедуре, законом прецизиране поступке и дефинисане институте у политичкој, економској, културној и свакој другој сфери друштвеног живота утврђене са циљем да буду нормативна основа за остварење највиших људских, верских, филозофских и етичких вредности који су уграђени у пирамиду цивилизацијских стандарда свих правних система савремених држава. У практичној реализацији доследна примена владавине права треба да буде основ и гаранција законитости поступка доношења правних аката и примене материјалног права чија садржина и смисао тежи остварењу идеје правде и праведности. Модерна демократска правна држава је, дакле, у функцији заштите индивидуалних људских права и слобода и кроз остварење владавине права истовремено штити грађане од злоупотребе власти.

О филозофским основама правне државе и владавине права

Не постоји јединствена и општеприхваћена дефиниција демократске правне државе, а ни владавине права, како на теоријској, тако ни на операционалној равни. Сви покушаји дефинисања полазе од претпоставки да суштину људске егзистенције у организованој и цивилизованој друштвеној заједници чине гарантовано право на живот, слобода битисања и одлучивања, једнакост без дискриминације са другим грађанима пред државом и законом, независно од личних и колективних својстава и особина и неповредивост приватне имовине. Према томе, филозофско – теоријске вредности правне државе темеље се на универзалним друштвеним и етичким вредностима једнакости и слободе. „У етици је једнакост једна од моралних вредности (зависно од датог етичког погледа или система), која као своју садржину има по правилу правни, политички или социолошки појам једнакости. Правна једнакост представља принцип по коме су сви грађани или сви људи уопште једнаки пред законом односно пред нормама правног система, тј. за које су сви правни прописи, заштита и казне подједнако важећи без обзира на порекло, положај или богатство. У политичком смислу једнакост означава да су сви положаји, функције, звања и почести подједнако приступачни свим грађанима у зависности од њихових способности и врлина, а независно од порекла, положаја или богатства. У правном и политичком смислу једнакост је представљала политички покретачки мотив и идеал у борби против сталешке неједнакости феудалног поретка. У социолошком сми-

слу једнакост означава супротност сталешкој и класној диференцираности и у ствари под њом се подразумева подједнака приступачност и расподељеност међу члановима друштва свих друштвених богатстава и исти однос према средствима за производњу и друштвени положај у производњи.“ (Ђорђевић, 1975: 982)

Слобода је лајт мотив француске грађанске револуције и гносеолошки аксиом који истовремено пројектује читав галиматијас заједничких одлика, али и контраверзи у тумачењу овог појма. „У филозофији и психологији проблем људске слободе најчешће се постављао као питање да ли човек располаже слободном вољом да чини оно што чини. Проблем људске слободе поставља се пре свега у облику питања: како човек постаје слободан и који су услови остварења људске слободе. Одговори су различити и многобројни, два су основна: антрополошки и социолошки. Први заступа природно-правну филозофију по којој је човек слободан тиме што је човек, он се рађа слободан и слобода је његово урођено „природно“ право. Други одговор везује слободу за однос човека и друштва, за друштвене услове човека. Према томе, решење проблема човекове слободе мора да пође пре свега од испитивања свих битних услова и аспеката остваривања могућности човека да задовољи све своје потребе и остварује своје квалитете. Најбитније одредбе за разумевање људске слободе су друштвени детерминизам који у себи укључује слободну људску активност као један од својих значајних фактора (тако да слобода није нешто што се налази са оне стране стварног социјалног детерминизма) и проблем људске слободе треба проучити, пре свега, као проблем услова неопходних за њено разумевање. Те услове не треба узимати изоловано него заједно, јер само у његовој укупности они могу дати слободу у њеној пуној могућој мери.“ (Ђорђевић, 1975: 982)

Слобода је универзална вредност, онтолошки иманентна човеку, али и идеал коме треба тежити и развијати га, а истовремено и преузети одговорност за њено остварење у границама могућности избора понашања које не шкоди другоме, а у оквиру постојећег политичко-правног режима. Отуда је слобода институт иманентан сваком друштву и „у условима друштвености, она је атрибут сваког поретка са променљивим оквирима остварења.“(Гађиновић, 2009:248). Посебно је значајно да, следећи правило неминум лаедере, (тј. да ником не штети), човек у контексту слободе поштује туђу слободу и њене домете, такође, поштује реализацију слобода других и другачијих од њега, јер „ако слобода појединца пређе одређену границу она умањује или ништи слободу другог“.(Лукић, 1995:246). Слобода као универзална филозофска вредност

компатибилна је са једнакошћу, а као општа и генерална друштвена одредница садржи низ специфичних појединачних слобода, које се налазе у основи правних норми које регулишу људска права.

Отуда, „...имајући у виду неке заједничке именоване за одређене посебне врсте слобода, веома прихватљивом сматра се следећа класификација појединих врста слободe: егзистенцијалне слободe (живот, здравље, екологија, слобода кретања, безбедност); статусне слободe (правни субјективитет, достојанство и једнакост, брачне и породичне слободe личности); слобода стваралаштва (научно стварање, уметничка креација, интелектуалне творевине ауторског и проналазачког права, право на образовање); политичке слободe (слобода мисли, савести и вероисповести, слобода мишљења и изражавања, слобода окупљања и удруживања, слобода учествовања у јавним пословима, слободe које произилазе из бирачког права); имовинске и тржишне слободe (слобода предузетништва, својинска и уговорна слобода); слобода рада (право на рад, социјално осигурање, здравствена заштита). (Марковић,1997:75) Према наведеној класификацији слобода не одговара историјској хронологији њиховог конституисања, нема сумње да успостављање грађанских слобода прати владавину закона, којим су наведене слободe конституисане као људска права у оквирима просторног и временског важења тих закона.

О демократији и либерализму

Етимолошки приказ и политичка дефиниција демократије, која се последња два и по века налази у жижи актуелних историјских друштвених збивања, теоријске и научне мисли и политичке праксе човечанства поистовећује се са владавином народа. У пракси владавина народа идентификује се са владавином већине односно политичким режимом који се залаже за једнакост, благостање и социјалну кохезију. Сву контраверзност и различитост садржаја којима се објашњава појам демократије Ендрју Хејвуд наводи, прописујући јој следећа значења:

- систем владавине сиромашних и маргиналних,
- облик владавине у којем народ директно и стално управља собом, без потребе за професионалним политичарима или јавним званичницима,
- друштво засновано на једнаким шансама и индивидуалним способностима, а не на хијерархији и привилегијама,
- систем доношења одлука заснован на начелу владавине већине,
- систем владавине који штити права и интересе мањина тако што успоставља контролу над влашћу већине,

- средство за заузимање јавних положаја такмичењем за народне гласове,
- систем владавине који служи интересима народа без обзира на његово учествовање у политичком животу.“ (Хејвуд, 2004: 133 – 134)

Као облик политичког поретка демократија полази од слободе и једнакости индивидуе, који на основама суверене једнакости појединаца граде политичко друштво полазећи од индивидуалистичког учења и остварења колективних вредности друштвене заједнице. У том контексту демократија, као политички режим, треба да пружи одговор на питање ко треба да влада и преко којих процедура. Држава са својом организацијом треба да омогући остварење демократских легитимних интереса већине, али и да заштити права мањине. „Решење овог проблема подразумева увођење елемената либерализма, односно увођење владавине права и поделе власти које представљају његове најважније тековине, служећи као средства помоћу којих се власт ограничава и контролише.“ (Станчић, 2010: 295).

И, управо, либерализам, као политичка доктрина, настао на критици феудалног апсолутизма, политичком успостављању представничке владе, уставноправном конституционализму и суи генерис либералној економској доктрини на начелима *laissez-faire* капитализма постаје средство заштите од потенцијалне тираније демократске већине.

Полазећи од индивидуализма, као основног постулата своје теорије, либерализам заступа тезу да држава постоји због грађана, а не обрнуто, те да је њен задатак да штити њихова права и слободе. Либерализам на тај начин постаје противтежа, у овом случају, демократској држави, која од свих облика политичког поретка, по дефиницији најмање ограничава индивидуалне слободе. У настојању да спречи да апсолутни суверенитет већине и не прерасте у неограничену власт већине над мањином, на демократским основама, либерализам као решење нуди механизме ограничења и контроле власти. Иманентно својство власти као друштвеног односа је њена онтолошка тежња ка апсолутизму, па се легитимна моћ мора ограничити владавином права, а свака евентуална злоупотреба власти спречити кроз систем поделе власти.

Легитимна власт већине најизраженије је испољена кроз састав и рад законодавног тела, јер је парламент непосредни израз народне изборне воље. Умањење и ограничење законодавне воље већине постиже се поделом власти и установљавањем система извршне и судске власти и доношењем устава као највишег политичког и правног акта. „Устав је тај који прописује основна права и слободе појединца, што га чини гарантом неповредивости индивидуе. Помоћу устава, који ограничава и контролише законодавну власт, права појединца заштићена су против

државе, већине и закона. Дакле, начело поделе власти имплицира схватање да се апсолутном не може сматрати никаква моћ, већ само права“ (Станчић, 2010:296).

На тај начин правно-филозофска доктрина и актуелна друштвено историјска збиља изнедриле су „либералну демократију као облик демократске владавине који одржава равнотежу између начела ограничене власти и идеала народног пристанка. Њене либералне особине се огледају у мрежи унутрашњих и спољашњих контрола власти, створених тако да гарантују слободу и омогуће грађанима да се заштите од државе. Њен демократски карактер се заснива на систему редовних и такмичарских избора заснованих на општем праву гласа и политичкој једнакости. Иако се може користити да опише политичко начело, појам „либерална демократија“ чешће се употребљава за описивање одређене врсте режима.“ (Хејвуд, 2004:134).

Људска права и слободе - темељни правни акти

Филозофско – правну мисао хуманизма и ренесансе и развој проsvетитељских идеја, пратиле су крупне политичке, друштвене, технолошке и економске промене и настанак првих правних докумената, који су ограничавали постојећу и стварали нову државну власт и, истовремено, гарантовали природна права човека. Компаративна правна историја јединствена је да је уставни пакт закључен између енглеског краља Јована без земље и енглеских барона 1215. године, познат као Magna Charta Libertatum, први писани уставни акт. Великом повељом слободе ограничена су права енглеског краља, која се односе на федералну организацију, усвојена правила која осигуравају индивидуалну слободу, те утврђен принцип да се порез не може одређивати без пристанка и представника народа.

„Након усвајања Велике повеље остало је јасно да право није „воља и власт Круне“. Управо тај социо-правни аксиом, да се власт монарха креће у границама утврђеним правом, чини идејну основу енглеског конституционализма и будућег демократског схватања правне државе у смислу да се воља суверена може кретати само у оквиру утврђеног правног система, а не изван или изнад система.“ Жеж, Аврамовић, Павловић, 2011: 84).

Процес даљег развлашћивања енглеског суверена настављен је усвајањем Петиције о правима 1628. године којом је зајемчена неповредивост грађанина, те Повеље о правима (Билл оф Ригхтс) из 1689. годи-

не, којом му је одузето право да доноси и укида законе, али и право надзора над радом војске и судова. Поред ограничавања краљевских прерогатива Повеља је утврдила право грађана на петицију, слободу говора у Парламенту и либералнији однос у изборима, градећи корпус грађанских права као средство за остварење борбе за политичку власт. Да борба за остварење грађанских права није само одлика енглеске правне традиције, већ општи друштвени покрет цивилизованог света, наговештава америчка Декларација о независности из 1776. године већ у свом уводу који гласи: „Ми сматрамо да су ове истине саме по себи очигледне, да су сви људи створени једнаки, да су од свога Творца обдарени одређеним неотуђивим правима, међу којима су живот, слобода, и потрага за срећом.“¹

Континуитет доношења законских аката највише правне снаге Сједињене Америчке Државе наставиле су усвајањем Устава 1787. године, који је 1791. године допуњен са десет амандмана. Првоусвојени амандмани чине Закон о правима (Билл оф Ригхтс) и регулишу и гарантују индивидуална људска права и слободе. Са друге стране Атлантика чувена француска буржоаска револуција, која се одиграва под мотом „слобода, једнакост и братство“ изнедрила је Декларацију о правима човека и грађанина 1789. године, која прописује слободу и једнакост људи као неотуђиво право које стичу рођењем. У члану 2. Декларације стоји: „Циљ је сваког политичког удруживања да чува и брани природна и незастарива права човека. Та су права: слобода, својина, безбедност и отпор угњетавању.“² Права конституисана поменутом декларацијом, као и Декларацијом о дужности грађана и човека из 1793. године пренета су у Устав Француске у посебна поглавља о гаранцијама права грађана.

Премда су првобитне декларације о конституисању и заштити људских права настале као плод и политичке и економске борбе супростављених друштвених група у Енглеској, САД и Француској, њихови историјски донети увелико су превазишли националне границе. Филозофско теоријска утемељеност и друштвено-политичка актуелност ових декларација допринела је да њихов нормативни исказ буде преточен у савремене уставе и основне законе и других демократских држава. И, управо, та чињеница указује на универзалност проблема човековог битисања, са једне стране и, на метаправну утемељеност права и закона, који су створени као израз напредних цивилизацијских идеја технолошког, економског, политичког и сваколиког развоја друштва, у чијем се

¹ forum.mojepраво.net/new/b92/blogs/blog4.php/deklarcija-nezavisnosti

² sr.wikipedia.org/sr/Deklaracija_o_pravima_čoveka_i_gradanina

дишту су биле и остале људске слободе и права, сада ослобођени окова историјског наслеђа, са друге стране. Установљено начело уставности и законитости у коме су сви подједнако везани правом у изграђеном правном систему, у ком постоји независно судство, извршна и законодавна власт чини оквир деловања ефикасне демократске правне државе.

Категоризација и међународно правни оквир људских права

Очито је да је историја развитка људских права на нормативној основи претходила доношењу првих устава, али и да се даљи развој и проширење људских права одвијало у уставним оквирима националних држава. Такозвану прву генерацију људских права, коју је изнедрила либерална доктрина, чине: право на живот, слободу кретања, приватну својину, слободу окупљања, право на петицију, слободу говора, вероисповести, слободу штампе, право на правну заштиту. Наведена права, припадају корпусу такозваних грађанских права и манифестују аутономију појединца у односу на државу. Овој групи права припадају и политичка права као активна права, првенствено заснована на начелу слободе, попут: активног и пасивног бирачког права, права на удруживање и синдикално организовање, слобода збора, право на приступ јавној служби и сл. Грађанска и политичка права су евидентно производ буржоаских револуција, резултанта транзиције феудалног у капиталистичко друштво, док је даља еволуција и настанак нових људских права резултат промена које карактеришу другу половину 19. и 20. века, кроз борбу за радничка права.

Другу генерацију права одликује значајније учешће државе на стварању што повољнијих економских, социјалних и културних услова слободе појединца, па се овај корпус права назива економским, социјалним и културним правима. Већина ових права заснована је на начелима једнакости и солидарности. Под њима се подразумевају: право на социјалну и здравствену заштиту и осигурање, право на ограничени радни дан и седмицу, право на рад, право на штрајк, право на накнаду за рад и накнаду за случај незапослености, право на образовање, културу, употребу матерњег језика...

И, најзад, трећу, најновију, генерацију људских права чине права настала после Другог светског рата, као резултат глобалних друштвених промена савременог света, попут права на развој, права на здраву животну средину, права на храну... С обзиром да је суштина ових права заштита планете на којој живимо, ова права припадају корпусу еколошких и

представљају *conditio sine qua non* остварења права прве и друге генерације.

Историјски развој људских права до краја Другог светског рата претежно се одвијао као сегмент националног правног система држава. Катастрофална материјална разарања и енормне људске жртве које је произвео Други светски рат поспешиле су интеграционе процесе међу државама и стварање низа међународних организација универзалног и регионалног значаја, које су, поред осталог, усвојиле низ међународно-правних докумената од значаја за унификацију и заштиту људских права. У корпусу међународно-правних извора свакако најзначајније место заузима Универзална декларација о људским правима Генералне скупштине Уједињених нација из 1948. године. Декларација је акт којим је међународна заједница направила компромис између универзалног схватања и националног поимања људских права и направила први корак ка изградњи универзалног политичког и правног система људских права. Премда Декларација нема стриктно правно обавезујуће дејство за државе потписнице, као општеприхваћена изјава о начелима, она је постала међународни стандард у домену људских права. Наведена решења Декларације имплементирана су кроз Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, који су усвојени 1966. године, од највећег броја држава савременог света. Поред ових вишестраних међународних уговора у светски систем заштите људских права улазе и Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације из 1965. године, Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена из 1979. и Конвенција о праву детета из 1989. године.

На регионалном плану од изузетног значаја је Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода са својим протоколима, донета од стране Савета Европе 1950. године. Јединствен међународно правни оквир, и са њиме усаглашено национално законодавство, у домену људских права и слобода нормативна су презумпција заштите људске слободе. Интернационализација комплекса људских права и слобода, поставила је међународне стандарде њихове судске заштите, упркос свим изазовима које намеће недостатак делотворне међународне принуде. Деловање Европског суда за људска права, у чијем домену је примена Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, делотворан је међународно-правни механизам заштите људских права и слобода у чак 47 земаља чланица Савета Европе.

Међутим, „чињеница је да Европски суд за људска права нема, као међународни регионални суд, извршни механизам за спровођење својих одлука. Конвенцијом о заштити људских права и основних слобода прописана је обавеза држава чланица Савета Европе да изврше одлуке Европског суда за људска права, а у надлежности Комитета министара је спровођење надзора над извршењем одлука, као и предлагање и утврђивање мера према држави која се оглушује о њихово извршење.” Аврамовић, 2009:24) Својом јуриспрденцијом Суд у Стразбуру унификује судску праксу европских земаља у материји људских права и слобода. Поред европског, и „амерички и афрички регионални системи заштите такође омогућавају да појединац покреће поступак у случају повреде права предвиђених у регионалним међународним инструментима.” (Димитријевић, Рачић, Ђерић, Папић, Петровић, Обрадовић, 2007:216). Америчком конвенцијом о људским правима из 1969. године и протоколима уз њу и Афричком повељом о људским правима из 1981. године регулишту наведену материју. Поред владиних међународних организација, како универзалних тако и регионалних, механизам заштите људских права чине и међународне невладине организације, чији демократски потенцијал неретко је инструментализован и у функцији је интереса међународних финансијера, као и међународна демократска јавност у најширем смислу те речи.

О опонентима универзализације људских права и слобода

Важећи међународно-правни концепт правне државе и људских права и слобода заснован је на западњачкој филозофији индивидуализма, политичкој доктрини либерализма и религији хришћанског цивилизацијског погледа на свет. Отуда тежња за глобалним карактером ове европско-америчке доктрине, у чијој жижи је друштвени однос на релацији државна власт-појединац, има опоненте и на нивоу друштвено-хуманистичке филозофске мисли и праксе и на религиозној основи.

„Марксистички концепт људских права полази од знанствене анализе реалних увјета за развој људског рода (у шта је укључен и развој личности). Премиса је те анализе, као што је познато, да се права увек не могу користити само у колективном судјеловању, а индивидуалистички. На грађанско се друштво гледа као на антагонистичко протуречје између концепта индивидуалне личности и „оних животних увјета у друштву који су јој наметнути“. То протуречје произилази из капиталистичке организације рада: „Због приватног власништва над средствима

за производњу рад је оно средство које обликује људе и њихову личност, али је рад истодобно и средство за изабљивање људи“ (стр.781.). Тек преко отклањања тог протуречја, у социјализму и комунизму долази до остварења правих људских права. То се догађа тако што ће се докинути „капитализам који се непријатељски односи према личности“ и што ће се успоставити „асоцијација у којој је слободан развој сваког појединца предувјет за слободан развој свих других људи“ (Marks/Engels 4, 482)“ (стр.783.) (Becker, 1997: 71).

Дакле, Маркс је људска права посматрао у контексту дијалектичко историјског материјализма и филозофско-социолошком поимању државе и друштва који је нераскидиво везан и заснован на критици капиталистичког начина производње. Друштвени, па економски детерминизам одлика је марксистичког поимања света, па и природних права. „Природна права грађанства била су израз интереса групе која је поседовала власништво, значи интерес капиталиста. Важна поента за Маркса била је због тога да покаже да такозвана универзална људска права у стварности имају ограничено значење. Иако је борба за природна права у одређеном временском периоду коришћена за борбу против привилегија племства, сада су иста та права коришћена да заштите приватни капитал и власништво. Теорија о природним правима због тога је била део идеологије грађанства, писао је Маркс.“ (Ђулиман, Карлсен 2003: 30).

И Рената Салецл је на истом становишту, када анализира Марксово поимање људских права. „ Марксова критика појма људских права центрирана је управо на овај апстрактни карактер њиховог носиоца, апстрактног субјекта који се налази у језгру идеје људских права. Маркс је појам људских права видео производ буржоаске идеологије која, утемељењем апстрактних категорија људске једнакости и слободе, покушава да маскира постојеће односе доминације у капиталистичком друштву и актуелну неједнакост и неслободу конкретних индивидуа.“ (Салецл, 2005: 5).

Марксистичко поимање људских права и слобода био је и разлог за „уздржан“ глас неких држава приликом гласања о усвајању Декларације о људским правима и слободама на Генералној скупштини УН 1948. године. Уздржане земље социјалистичког друштвено-економског уређења биле су Белорусија, Пољска, Југославија, СССР, ЧССР и Украјина, али и Јужноафричка унија и Саудијска Арабија. У Јужноафричкој унији је у години усвајања Декларације уведен апартхејд, односно расна сегрегација црнаца, азијата и обојених, док су белци имали сва права. Аргументи против Декларације Саудијске Арабије су религиозне при-

роде и недемократског политичког режима, који је до 1962. године признавао ропство. Као ортодоксна исламска држава Саудијска Арабија, дозвољава право на вероисповест, али не и слободу атеизма, право потпуног преобраћања у другу религију, право да се постане неверник, право да се критички сагледава религија... Планетарни значај Декларације о људским правима неспорно продукт западне филозофије, права и културних и других вредности, делом је умањен усвајањем Повеље о исламским људским правима 1990. године у Каиру од стране министара спољних послова Организације исламске конференције. Ипак, Повеља о исламским људским правима више је антипод идеји глобализма, него негација људских права и слобода.

Политички интереси и злоупотреба права и слобода

Последњих неколико деценија савремени свет мења основе друштвеног и политичког контекста и гради мултикултурно глобално друштво и нови међународно-правни поредак. У његовим темељима је и универзализација људских права и слобода, чија примена је са ратификовањем међународних докумената, поред унутардржавног, добила и међународни значај. У оквирима националних граница примена прописа о људским правима и слободама у домену је органа те државе при чему посебно место има независно судство. Међутим, у случајевима флангрантног кршења људских права, које има за резултат претњу међународном миру, Уједињене нације су Повељом предвиделе да Савет безбедности поред дипломатских и економских има право да предузме као крајњу и делотворну меру оружану интервенцију. Начин одлучивања у Савету безбедности УН подразумева консензус пет сталних чланица (Велика Британија, Кина, Русија, САД и Француска) по спорном питању, па доношење одлуке о евентуалној војној хуманитарној интервенцији подразумева стриктно поштовање међународног јавног права.

„По дефиницији, хуманитарна интервенција је претња силом или употреба силе изван државних граница од стране државе (или групе држава) без сагласности државе на чијој се територији примењује сила, с циљем да се спрече или окончају масовна и тешка кршења људских права лица која нису држављани државе које интервенишу.“ (Helzgrafe J.L.- Keohane R.O. (ur.) 2003:1). Савремена светска пракса међународних односа, бележи примере у којим је међународна заједница у процесу надгледања и заштите људских права у појединим државама, поступала

у складу са међународним правом. Привремене мере којим су прибегавале Уједињене нације резултирале су ограничењем суверенитета државе интервенције, па и увођењем протектората, које за циљ имају успостављање мира и стабилности.

„Ипак, на примерима дугорочних протектората у Босни и Херцеговини, на Косову и у Источном Тимору интервенције, према мишљењу одређених научних кругова, попримају облик империјалистичких полиција са империјалистичким обавезама којима нема краја.“ (Игњатијеф, 2006:)

Позивање на заштиту људских права и слобода, неретко је мотив међународне војне интервенције супротне међународном праву. Еклатантан пример злоупотребе права на војну интервенцију су ваздушни напади НАТО савеза на СР Југославију изведени 1999. године. Без одлуке Савета безбедности, а са образложењем да су основна људска права косовских Албанаца флагрантно угрожена те да им прети хуманитарна катастрофа, ваздушне снаге НАТО алијансе бомбардовале су суверену и независну државу.

„Чињеница да су у оквиру ваздушне агресије НАТО пакта коришћене касетне и бомбе са осиромашеним уранијумом, што је опет у супротности са међународним хуманитарним правом, вероватно је правдана у стилу чувене Макијавелијеве „циљ оправдава средство“. Изградња и деловање највеће војне базе Сједињених Држава у југоисточној Европи, „Бонстил“ на Косову и Метохији, гарант је геостратешких, али и политичких и економских интереса САД у овом делу Балкана.“ (Аврамовић, 2009:1035). Сличан сценарио примењен је и приликом обарања режима Садама Хусеина у Ираку 2003. године. Према томе, „криза људских права огледа се у недоследности да се примењују критерији људских права и на јаке и на слабе, да се ускладе људска права са приврженошћу самоопредељењу и државној суверености, као и неспособношћу приликом интервенције у име људских права да се успешно израде легитимне институције које ће бити најбоља гаранција заштите истих.“ (Игњатијеф, 2006:)

Литература:

1. Avramović, N. (2009). Pravo Evropske unije. Novi Sad: Privredna akademija.
2. Avramović, N.(2009). NATO, međunarodni poredak i interesi. Beograd, Pravni život br. 13 .
3. Becker, W. (1997). Pravna država i ljudska prava. Politička misao, 34 (4). 68-77.

4. Gaćinović, R. (2009). Sloboda kao univerzalna vrednost. Srpska politička misao, (16) 2 .
5. Dimitrijević, V., Račić, O., Đerić, V., Papić, T., Petrović, V., & Obradović, S. (2007). Osnovi međunarodnog javnog prava. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
6. Đorđević, J. (1975). Slobode i prava čoveka i građanina. Politička enciklopedija (1980-1984). Beograd: Savremena administracija.
7. Đuliman, E. Karlsen G.M. (2003). Uvod u ljudska prava. Sarajevo: Helsinški odbor za ljudska prava Norveške.
8. Helzgreffe J.L.- Keohane R.O. (ur.) (2003), Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas, New York.
9. Hejvud, E. (2004). Politika. Beograd: Klio.
10. Ignjatijef, M. (2006). Ljudska prava kao politika i idolopoklonstvo. Beograd: Službeni glasnik.
11. Jež, Z., Avramović, N., Pavlović, Z. (2011). Some aspects of legal state. Anale 20 (6), Temisoara: Univerzitatea Tibiscus.
12. Lukić, R. (1995). Sistem filozofije prava. Beograd: BIGZ.
13. Marković, M. (1997). Sloboda i praksa. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
14. Salecl, R. (2005.) Žene kao simptom prava, www.womenngo.org.rs/sajt/izdanja/zenske_studije/zs_s4/salecl.html preuzeto 1.8.2013
15. Stančić, V. (2010). Liberalizam i demokratija: sličnosti i razlike. Politička revija. 31 (2).

A SOCIAL AND LEGAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT AND FUNCTIONING OF THE DEMOCRATIC LEGAL STATE AND THE REALIYATION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

Summary: History of democratic state of law, and the rule of law is followed by normative of human rights and civil liberties, despite the fact that they are inalienable human values as human beings. The first legal documents that have defined human rights were result of national erudition and reflection of internal social conditions.

The rule of law and the control and protection of human rights and freedoms, was the exclusive competence of the State's jurisdiction. The universality of fundamental human rights and freedoms soon led to their internationalization, and human rights and civil liberties will soon become almost universally accepted international standard. Along with the spread of globalization as the dominant political doctrine and, accordingly with the construction of an international order, international mechanisms of human rights and freedoms were adopted.

As opponents of a comprehensive understanding of human rights at the ideological theoretical level, appears Marxists, on the basis of religious scholars of Islam. While Marxists natural law explain by the social and economic determinism, the Islamists have limited access to the interpretation of the right to religion. Individual resistance to failure to adopt generally accepted international documents by individual countries are often the expression of the undemocratic nature of the regime and, in turn, the result of selfish national interests.

International law establishes the rule of law mechanisms at the regional and global level. However, the process of monitoring and protecting human rights and freedoms in some countries was carried out by an internationally established procedures, and it is manifest as abuse of military intervention by the international community acts at country-where human rights are violated, and in order to achieve political, economic and geostrategic interests of large and powerful states.

Key words: democratic legal State, human rights and freedoms, the rule of law, constitution, separation of powers